

**В. П. Саенко**  
(г. Одесса)

## **ІСТОРІЯ РЕЦЕПЦІЇ Й ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДОЛІ ТА ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В СКАНДИНАВІЇ**

Як задалеко Україна розташована від Скандинавії? Якщо виміряти відстань швидкістю, з якою подолав її геній Тараса Шевченка, то – поруч. У країнах Північної Європи його ім'я, творчість, доля як втілення національного духу України, її яскраво складної історії стали популярними ще за життя покоління сучасників Кобзаря. Музика його слів уже тоді перетинала національні бар'єри з органічністю чистого повітря, бо мова його серця і високих дум, сповнені загальнолюдських цінностей, була зрозуміла кожному, хто шанував духовність

теризувався, з одного боку, перевагами передачі текстуальних властивостей Шевченкової ліри, продуктивністю можливостей безпосереднього перетлумачення, а з другого, – складністю подолання мовних бар'єрів і рідкістю наявності конгеніального перекладацького дару, щоб досягти гармонії у відтворенні змісту і форми. Другий напрямок полягав у використанні мов-посередниць, в ролі яких виступила німецька, котра належить до групи мов, споріднених зі скандинавськими, та російська. Цей шлях був поширенішим не тільки за кількістю авторів, але й активним формуванням традицій, передусім німецькомовної Шевченкіани, у розвиток котрої внесли свій вклад не тільки німецькі діячі культури, тісно пов'язані з долею слов'ян умовами Австро-Угорщини, але й українські митці, серед яких височів енциклопедист і поліглот (полюдів 98 мовами) Іван Франко. Так, він переклав більше 30 творів Тараса Шевченка німецькою мовою, написав ряд статей та рецензій на переклади інших авторів німецькою мовою, популяризувавши його у німецькомовному журналі «Ukrainische Rundschau», став засновником шевченкознавства як окремої галузі філологічної науки. Німецькомовний канал у розпросторенні світової слави українського поета й автора більше 1500 живописних полотен у скандинавських країнах активно діяв зусиллями і трудами таких перекладачів і популяризаторів слов'янської культури, як Й.-І. Обрист, К.-Є. Француз, В. Умлауф, І. Адам, Ю. Вірґінія, Й. Ландау та інші.

Перекладами з оригіналу на скандинавські мови Шевченкіана зобов'язана відомому данському поетові і перекладачеві Тору Неве Ланге (1851-1915) та шведському славістові, котрий працював у галузі української, російської і польської літератур, Альфреду Енсену (1859-1921).

Тор Ланге, який тісно пов'язав свою долю з Україною і Росією, мав не тільки блискуче походження (нащадок старовинного данського дворянського роду з домішками норвезької крові) [детальніше про це: 73-32], але й чудову освіту (закінчив філологічне відділення Копенгагенського університету, був з юних літ поліглотом; засвоїв уроки свого вчителя російської, ученого і перекладача літопису Нестора, професора слов'янської філології К.В. Сміта, автора граматики польської мови. Саме тому Тор Ланге успішно склав іспити на звання кандидата з латинської і грецької мов, з історії і зі скандинавської філології, російської мови, літератури та

Важливою була й можливість безпосередньо працювати на теренах Санкт-Петербурга, Москви, України, займаючись викладанням латини і греки та вивченням західно- та південно-європейського фольклору. Ставши професором Лазаревського інституту східних мов (одного з кращих московських вузів), Тор Ланге «не тільки значно розширив ерудицію, а й постійно перебував в колі спілкування провідних учених. В інституті викладали і вели наукову роботу академіки Ф. Корш (до речі, саме Т. Ланге давав йому уроки данської мови), В. Міллер, почесний академік О. Веселовський, професори С. Назарянц, А. Кримський, Л. Мсеріанц. Та, попри всепоглинаючий розклад занять, Тору Ланге вистачає ентузіазму не полишати перекладацької діяльності, що увінчується виходом його першої самостійної книжки» перекладів і переспівів під назвою «З далеских країв. Вірші, переклади і переспіви» («Fra fremmede lande, Digte, oversaette og efterlignede», 1876). Складається вона з трьох частин: індивідуально-авторська поезія неримованими віршами, народні пісні, сонети [7, 7-8]. Цілком зрозуміло, що, живучи в Росії, а пізніше – в Україні, зокрема у вінницькому маєтку дружини, Тор Ланге змінив свої європейські уподобання на слов'янські. «Закономірною стає поява й українських тем: того ж року в «Північному журналі для загальної освіти та цікавого читання» він публікує оповідання Марка Вовчка «Максим Гримич» і «Чумак»... Тоді ж у журналі «Ілюстровані відомості» («Illustreret Tidende») з'являється його перше поетичне відтворення данською мовою українського пісенного фольклору – пісня «Стоїть явір над водою». Цей переклад, майстерно виконаний, найвірогідніше, з мови оригіналу, започатковує спалах зацікавлення українськими піснями в Данії. Вона увійшла до наступної збірки Ланге «Кілька народних пісень. Переклади і переспіви», виданої в Копенгагені 1878 року. У ній простежується та ж тенденція, що і в попередній: слов'янський репертуар утричі потужніший від західноєвропейського і включає дванадцять російських, дев'ять сербських, шість українських, три чеські пісні. Звичайно, поза увагою Ланге не залишається і «високе письменство» Заходу. Напружені перекладацькі студії над віршами Г. Лонгфелло, якого він любив з дитинства, приносять блискучий успіх. 1880 року Ланге видає окремою книгою його «Золоті легенди» («Den gyldne Legende»), які за життя перекладача виходили ще тричі: 1882, 1891, 1915 рр. Знавці оцінили їх мало не кращими від оригіналів, а сам Г. Лонгфелло написав Тору Ланге листа з по-

власного народу, звертаючись до скарбниці світової культури. Був ще один мотив, близький Шевченкові своєю філософічністю й універсальністю, що склався у морально-етичну максиму: людина живе на ріці часу. На березі почуттів і на березі розуму. Вона бачить свій берег лише. Завдання полягає в тому, щоб об'єднати береги. Українському поетові це вдалося як у власній творчості та житті, так і у презентації національної культури в світовому контексті. Саме Тарас Шевченко вивів провінційну українську літературу на орбіту планетарного обертання, вдихнув у неї стійке життя наперекір утискам і пригніченню. Цілий слов'янський світ заговорив його устами, виражаючи сокровенні думки про людину і час, що несе печать минулого і майбутнього, про вічні проблеми буття і свідомості. І зробив це з такою естетичною досконалістю, наче не стояла за ним гірка доля кріпака, першого мужика, котрий посмів вознестися на вершину світової культури зі стану народного страждання. Триумф планетарної слави українського поета доводить, що притягальність творця світу краси, генія – універсальна.

Сприйняття Тараса Шевченка в скандинавських країнах лягало на плідний ґрунт довготривалого і розмаїтого взаємоперехрещення між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем, на магістральних шляхах якого знаходилась Україна, котра увібрала багато впливів у своєрідному національному виразі, найповніше проявленому в душі українського мистецтва. Його суть так сформулював А.В.Луначарський: «У всіх продуктах української психеї спостерігається це інтимне поєднання мажорного і мінорного ставлення до життя. Жвавість темпераменту, блиск уяви, притлумлені рамками історично навіяного песимізму... Гіркота однієї з найбільш багатостраждальних історій, скорбота однієї з найбільш злополучних демократій, освітлена величезною силою життєздатності. Ось вкрай приблизні формули, які я можу знайти, щоб виразити те враження, яке справляє на мене юна красуня Україна, котра вже декілька століть спить під свинцевим дахом історичного пригноблення, але яка зберегла у цьому сні свою багатообіцяючу молодість».

Багатовіковий народний культурний пласт, озвучений у творчості Тараса Шевченка, природно, притягав до нього увагу і бажання представити широкому читачеві можливість познайомитися в його особі з образом України. Тим більше, що універсальна

думка про належність національного генія всьому людству висвічує яскравими гранями, коли мова йде про Тараса Шевченка, котрий став утіленням духовної енергії не лише рідного народу, але митцем планетарної слави. І вже цілісність світу, багатство його різномовних культур як надбання руху цивілізацій були б порушені без органічного представництва українського народу в особі його воістину народного поета. Історія сприйняття Тараса Шевченка в різних країнах, входження його творчого досвіду в інонаціональну свідомість ще не написана і не викладена в систематизованому порядку, але конкретні факти процесу рецепції й інтерпретації дають чимало поживи для розуміння культурного буття народів як безперервного взаємоспілкування і взаємообміну духовними цінностями. Шляхи його на карті історії і географії – це вибагливе плетиво, на якому гаптуються і відкладаються впродовж віків візерунки часто несполучувані, контрастні за своєю природою, дивуючи народи вогнем знань один про одного і про загальнолюдські неперекручені вартості.

Органічно, цілком природно сприймається Тарас Шевченко, революціонізує значення його особистості і творчості в контексті проблем слов'янського світу, бо тут він свій серед своїх, бо тут він частка усталеної спільності народів. Але і за межами даної регіональної системи Шевченкові відкриття функціонують із певною мірою повнокровності, долаючи просторові і часові відстані та мовні бар'єри. Підтвердженням цього є буття художнього феномену українського митця в Скандинавії таких країнах північної Європи, як Швеція, Норвегія, Данія й Ісландія. Інформація з даного питання накопичується повільно, але неухильно, щодо синтезуючих праць то це справа майбутнього [Див. 1-6].

Популяризація творчості Тараса Шевченка в Скандинавії велася, по-перше, у формі перекладів його поезій, і, по-друге, через літературознавче осмислення й письменницькі оцінки його ролі в слов'янських літературах, що вели до пізнання України, її образу в культурному середовищі, до збудження інтересу до принади (але не тільки екзотичних, а творчих і наукових) цього краю.

У перекладацькій діяльності, присвяченій Тарасові Шевченку, визначилося два магістральних напрямки. Відтворення текстів поета безпосередньо з мови оригіналу на данську і шведську мову, а далі поширення в країнах регіону – такий перший шлях розвитку українсько-скандинавських зв'язків. Даний тип перекладу харак-

дякою. Нині «Золоті легенди» вважаються класикою данського перекладацького мистецтва» [78-9].

Отже, доля популяризації української культури в Скандинавії, а значить – в Європі і світі, була прихильною, бо потрапила до рук майстра, професіонала з широким видноколом творчих інтересів і всеохопним дотриманням толеранції до чужомовних здобутків мистецтва художнього слова. І хоч Тор Ланге переклав невелику кількість українських творів (50), але його мистецтво перекладу ґрунтується на витонченому почутті мови. Особливо вдало відтворив він данською мовою слов'янську лірику, зокрема народні пісні, в найкращих за звучанням перекладах. Цьому успіху сприяли і власний творчий підхід перекладача, й особистісні його якості. Не випадково данські вчені помітили внутрішній зв'язок Т.Ланге з тональністю матеріалу, який ним перекладався: «Наївний і сумний настрій слов'янської народної пісні, безумовно, дуже близький йому, бо цей настрій знаходимо і в його оригінальній поезії» [1, 7]. Прикладом такого внутрішнього співзвуччя, вираженого в усьому ладі твору, є вірш Тора Ланге «На Україні», складений під впливом творчості Тараса Шевченка. Ще одним прикладом служить створена після подорожі по Росії, Україні і Бессарабії нарисова книга «З Росії», кожний розділ якої завершується вельми несподівано: авторським оригінальним твором або перекладом з М. Лермонтова, О. Пушкіна, фольклору. До числа перекладених належать три українські пісні, серед яких «Ой зійди, зійди, ясна зіронько». Тор Ланге приписує її авторство Тарасові Шевченку. Це помилка чи щось інше? Багатьма дослідниками (в тім числі й автором єдиного в україністиці сучасного нарису про Тора Ланге Віктором Мельником) висловлюється літературознавча версія, що це не помилка (такого рівня знавець російської і української літератур, науковець, який захистив дисертацію, присвячену творчості О. Толстого, не міг не помічати її впродовж 33 років і повторити її у перевиданні книги в 1894 р.), а свідомий акт вираження симпатії і поваги до найбільшого українського народного поета і нестримного бажання познайомити громадськість Скандинавії з його ім'ям, що було цілком ризиковано в умовах реакції. Отже, як посередник між данською та українською культурами Тор Ланге не має рівної собі за значенням постаті.

Перекладацькі і наукові інтереси шведського славіста Альфреда Енсена були різнобічними. Будучи референтом слов'янських

літератур Нобелівського інституту при Шведській Академії наук, Єнсен вільно володів українською мовою, відвідав Україну, був особисто знайомим з Михайлом Коцюбинським, перекладачем його творів, листувався з Іваном Франком. Він вніс вагомий внесок у скандинавську Шевченкіану і як перекладач поезій «Заповіт», «Минають дні, минають ночі», «До Основ'яненка», «Тече вода в синє море», поеми «Гайдамаки», і як учений – автор праць «Український національний скальд», «Тарас Шевченко. Життя українського поета». Остання робота прикметна не тільки тонким аналізом текстів Кобзаря, вибудованим на власних перекладах, але й серйозними узагальненнями. Дослідження Альфреда Єнсена, яке складається з двох розділів «Поет» і «Поезія», сучасне рядом своїх положень і спостережень, присвячених художній своєрідності творчості. Глибока думка про соціальне підложжя патріотичних мотивів творчості Тараса Шевченка, про домінуючий національний первень, йому властивий, про кровний зв'язок поета з усім розвитком української історії і світової культури: *«Доля Шевченка є для України водночас типовою і символічною. Він був для народу величним прикладом справедливості і самопожертви. Шевченко втілював у різних формах гуманістичні принципи древніх братств. Тільки завдяки йому українська література стала по-справжньому національною і водночас соціальною»* [8,25]. (Курсив мій. В.С.).

Шведський славіст представляє розгорнуту картину особливостей художнього дару Шевченка – новатора в сфері форми. Альфред Єнсен глибоко судить про характер версифікації, ритму, мелодійності вірша, символіку, значна частина вишуканості котрих втрачається в перекладах. Поетологічні спостереження, покладені на ґрунт традицій у рецепції і інтерпретації творчості, герменевтичного аналізу, що спрямований на осмислення неповторно авторського внеску, дають змогу підвести до логічного й аргументованого висновку: *«Тарас Шевченко став багатшим, аніж він міг будь-коли про це мріяти... Любов народу стала для нього найбільшою винагородою, а в історії світової культури він поставив собі пам'ятник, міцніший за бронзовий»* [8, 73].

Прикметно, що робота Альфреда Єнсена включилася в активний обіг шевченкознавчих ідей, тричі надрукована за життя славіста трьома мовами (спочатку шведською, у перекладі німецькою опублікована окремим виданням у 1916 р., українською книжка вийшла у Перемишлі 1921 року). Показово і те, що автора праці

про Тараса Шевченка цікавило ширше питання доля нації, її історія, погляд на яке зазнав еволюції: від вироку шведа («...малоросійський народ, напевне, був не тим політичним матеріалом, з якого возводиться міцна державна будівля») до подолання власного присуду і відмови від концепцій російських істориків Соловйова і Ключевського. «Але вже з появою в світовій історіографії професора історії Михайла Грушевського, в 1921 році той же Альфред Енсен, подолавши складні шляхи історичного пізнання, разом із стокгольмським рабином Маркусом Еренпрейсом видав книгу «Українці», щоб познайомити спантеличені покоління шведів з історією України без ідеологічних стереотипів та штампів і без дипломатичних реверансів у бік великодержавних російських істориків-царедворців. Лейтмотивом книги «Українці», серед авторів якої були Михайло Грушевський та перший голова українського представництва в Швеції Кость Лосський, стала тема стремління українців здобути для своєї країни незалежність [9,2].

Отже, з іменем і творчістю Т. Шевченка в рецепції і інтерпретації в Скандинавії тісно пов'язане контекстуальне бачення і сприйняття України та її болісних проблем. Щодо характеру їх осягнення, то тут передусім превалює інформативний рівень, заґрунтований на письменницьких оцінках, історико-критичному і літературо-знавчому осмисленні творчої особистості не в усьому вимірі, а поки що поаспектному, як це постає у викладі таких діячів культури, як Г. Брандес, Т. Ланґе, О. Бенедиктсен (у Данії), А. Енсен, А. Кальґрен (у Швеції). Супровідні міркування про національний український характер і менталітет порівняно з російським містяться у книзі нарисів Кнута Гамсуна «В казковій країні».

Завершений літературний портрет Тараса Шевченка належить перу Георга Брандеса (1842-1927) – данця, ушанованого 6-томною історією світової літератури, її головних течій і напрямків, котра користувалася великою популярністю в Європі і була широко перекладена і не один раз публікувалася в Росії й Україні наприкінці ХІХ початку ХХ століття. Всесвітньо відомий критик і учений (в Івана Франка є спеціально присвячена йому робота), філософ, Георг Брандес не тільки читав лекції (французькою мовою) зі світового мистецтва у Петербурзькому університеті, але багато і з користю для популяризації культури подорожував країною, спеціально відвідав Україну, побувавши у районі Дніпра і Десни, а також у Галичині (перебуваючи у Львові, зустрівся з



Іваном Франком). Видрукована Г. Брандесом 1888 року книга «Росія. Спостереження і роздуми. Літературні враження» містила літературний портрет Тараса Шевченка, особливо красномовний у контексті серії нарисів про блискучу плеяду російських класиків – М. Ломоносова, В. Жуковського, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя.

Внутрішнім імпульсом для написання роботи про Т. Шевченка було бажання здійснити життєву мрію «посередництвом багатьох каналів провести в Скандинавію нові ідейні напрямки, котрі беруть начало в революції і прогресивних ідеалах, і зупинити реакцію» [10,23]. Включення в книгу «Россия. Наблюдения и размышления. Литературные впечатления» Г. Брандеса персонального історико-літературного нарису про українського поета зобов'язувало до конкретності і глибини погляду збоку на художній феномен Тараса Шевченка.

Та Г. Брандесу цікавий і сам народ, який породив геніального сина. Саме тому він переходить від краєзнавчих спостережень до узагальнень про властивості національного характеру, риси ментальності, які, щоправда, звучать наївно для сучасного сприйняття і, можливо, вузько, але вже прагнення обґрунтувати і розкрити своєрідність народів заслуговує на увагу і повагу. Так виглядає його думка: «Між тим як малороси безперечно випереджають росіян за вродженими здібностями, по живопису і витонченості, за своїми душевними і сердечними якостями, у них помітна повна відсутність практичного смислу» [10,23].

Говорячи про апостольську лінію в історії («Історія російської літератури нараховує чимало мучеників і апостолів»), називаючи передусім О. Герцена, данський дослідник особливо підкреслив, що факт біографії Тараса Шевченка, «життя котрого одне довге страждання», обертається відродженням української культури, історично оптимістичної тому, що в ній нема нестачі в енергії, яка прямо дивиться в очі життя...

Праця данського вченого показова не стільки насиченістю інформацією про віхи життя Кобзаря, його трагічні мученицькі аспекти, скільки обґрунтуванням ідеї про універсальність творчого обдарування, тираноборчі мотиви, поєднані з ідилічними картинами рідної природи. Найважливішою є постановка проблемних питань про епохальність появи народного митця світового масштабу для відродження української культури і літературної мови в

обставинах соціального і національного гноблення. Про труднощі мовної ситуації у першій половині XIX ст. у роботі Г. Брандеса детально говориться як з метою окреслення громадської ситуації, так і самосвідомості народу, його ролі як захисника рідної мови. Так звучать думки автора нарису: «Мало уваги звертають на те, що Гоголь був малоросом. Це тому, що його батько, як тільки син виявив поетичні здібності, дав йому рішучу пораду писати обов'язково по-російськи, – і Гоголь дотримався цієї поради. Майже всі народжені в Малоросії письменники писали мовою найближчих сусідів, по-російськи чи по-польськи, у зв'язку зі зневагою, в якому перебувала їхня мова, котру вважали селянською, гідної тільки простолюду, якою можна було звертатися лише в колі читачів із шкільних учителів і священників. Таким чином малороси Падура, Чайковський, Гроза писали спочатку своєю рідною мовою, потім по-польськи. Те ж можна сказати про Богдана Залеського. Бо, якому б сильному тиску не піддавалася польська мова, все ж гніт, який вона терпіла, був маленький порівняно з тим, який падав на малоросійську мову, по відношенню до якої справа мало-помалу дійшла до справжньої знищувальної війни. Ніхто не постраждав так сильно від цієї війни, як великий поет, народжений малоросійським народом, Тарас Григорович Шевченко. Тим часом як інші поети, котрі писали по-малоросійськи, засновувалися всеціло на українській народній пісні, сприймали її і розвивали далі, надаючи їй відбитку своєї власної особистості і європейської культури і надаючи художньої композиції, Шевченко один піднявся на неймовірну висоту, хоча і він був передусім народним поетом» [10,165].

Народність поета витлумачується Г. Брандесом на прикладі «Кобзаря» 1840 року, що складається, як підкреслює автор літературного портрета, з ліричних тенденційних творів, сповнених глибокого національного почуття, присвячених героїчним сторінкам історії, в котрих постають не тільки страждання народу в минулому, але і його надії на майбутнє. Ідворячи про патріотичні мотиви як втілення народності Шевченка, скандинавський критик підкреслив і амбівалентність поетової позиції у трактуванні народу: «Поет усе ж не щадить і власних співвітчизників. Але вади, які він їм закидає, – вади пригнічених: відмова від свого «я», слабкодухість і покірність [10, 169]. Що ж резон у цьому є та ще й такий, що не втратив актуальності і нині.

Уважним виявився Георг Брандес і до своєрідності творчого обдарування Тараса Шевченка, до художньої форми проаналізованих творів – жанру балади, лірики, поеми «Гайдамаки», представленій в контексті кращих зразків історичного епосу в слов'янських літературах, зокрема «Пана Тадеуша» Адама Міцкевича. Конкретні спостереження дають змогу авторові нарисувати висновок: «Поетизія Шевченка є вищим і найповнішим вираженням в літературі почуттів і прагнень народу, до якого він належав. Його обдарування найбільш багатогранне: він писав ідилічні, ліричні твори, зразки любовної лірики, у віршованій формі характеризував суспільство, а в дусі старовинних народних пісень створив великий історичний епос...» [10,169].

Літературний портрет Тараса Шевченка, написаний знавцем і інтерпретатором європейських літератур, являє собою досить повне, хоч і не бездоганне (містить ряд неточностей), дослідження про українського поета, яке будь-коли було видруковане данською мовою. Головне, що критик побачив світову велич українського митця, непересічність його таланту й особливу знакову роль у відродженні і розпросторенні української духовності, потужного творчого піднесення національної культури найвищого ґатунку.

Робота з популяризації Тараса Шевченка, здійснена Т.Ланге, Г. Брандесом, А. Енсенном, послужила ґрунтом для органічного входження інформації про «українського велетня в царстві духа» (І. Франко) в скандинавські енциклопедії і книги з історії світової літератури (як наприклад, книга Юліуса Клаусена, «Иллюстрированная мировая литература», Копенгаген, 1901), які з'явилися в ХІХ і ХХ століттях. Щоправда, дослідникам можна закинути ряд недоглядів і неточностей в описі біографічних відомостей і характеристики творів, у простеженні еволюції митця. І це цілком зрозуміло. За слушним твердженням Юрія Барабаша, що порівняв Гоголя і Шевченка, «надтонка природа поетичної матерії, яка практично не надається до адекватної іншомовної інтерпретації, оманлива й тим підступна простота, найвища міра закоріненості в стихії національної мови й національного світовідчуття височать не подоланими (і чи назагал подоланими?) бар'єрами поміж ним і світовим читачем, якому найчастіше і невтямки, чим у своєму духовному розвої зобов'язаний він українському поетові, ймовірно не дуже цим читачем знаному, – Шевченкові» [11,350].

Але безперечним є інше. Введення світових мірок в оцінці ролі і місця феномену Тараса Шевченка в українській і світовій культурі, прагнення проникнути в національну природу як запоруку висоти творчих горизонтів об'єктивно працювало на користь популяризації поета, включення вільнолюбних тем і художніх відкриттів митця України в кровообіг передових ідей Європи.

І все ж тема «Шевченко і Скандинавія» аж ніяк не вичерпана, бо щоразу відкриваються нові і нові грані (як, скажімо, Богдан Рубчак помітив вражаючу подібність багатьох думок Шевченка і К'єркегора, великого норвежця, філософія якого послужила підґрунтям для могутньої школи екзистенціалізму) довгих хвиль культури. Ясно одне, що творчістю Тараса Шевченка українська література вступила у діалог з іншими культурами. І це метафізичний діалог «письменників з минулою, сучасною і майбутньою Долею рідного народу, та й усього людства, але також і з власною Долею, а заодно і з отою таємничою Трансцендентною Силою, котра їх визначає (Бог, Провидіння, Дух, Світовий Розум, Абсолют)» [12,552].

І це добре виявилось у позитивних якостях Шевченкіани в Скандинавії, потреба в дослідженні якої не обмежується позами-нулим і минулим століттям. Але це може стати предметом іншої спеціальної розмови.

### Примітки

1. Тиандер К. Датско-русские исследования. – СПб, 1913. – Випуск 11. – С. 1-38.

2. Стендер-Петерсен А.І. Шевченко в Скандинавії // Повне видання творів Тараса Шевченка. – Варшава, Львів, 1938. – Т.15. – С. 124-128.

3. Євніна О.М. Дожовтнева та радянська українська література за рубежами СРСР. – К., 1956. – С. 70-71.

4. Гнатюк М.В. В оцінці датського вченого // Літературна Україна. – 1964. – 11 лютого.

5. Погребенник Ярослав. Дослідник творчості Шевченка // Прапор. – 1971. – № 4.

6. Миронов О. Шевченко в Данії // Збірник праць двадцять шостої наукової Шевченківської конференції. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 185-193.

7. Мельник Віктор. Тор Ланге. Життя і творчість. Вінниця: Континент-ПРИМ, 2001. – 32 с.

8. Єнсен Альфред. Тарас Шевченко. Життя українського поета. – Перемишль, 1921. – 81с.

9. Стриженюк Станіслав. Очима шведів // Чорноморські новини. – 1995. – 29/XI. – С. 2.

10. Брандес Георг. Россия. Наблюдения и размышления. Литературные впечатления. // Собрание сочинений. – СПб: Типо-литография Акционерного общества «Самообразование», 1909. – 281 с.

11. Барабаш Юрій. «Коли забуду тебе, Єрусалиме»... Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні студії. – Харків: Акта, 2001. – 374 с.

12. Нахлік Євген. Доля. Los. Судьба. Шевченко і польські та російські романтики. – Львів: Простір-М., 2003. – 567 с.